

ČASOPIS NÁRODNÍHO MUZEA V LETECH 1827–2012

KLÁRA WOITSCHOVÁ

Časopis Národního muzea (Journal of the National Museum) in the years 1827–2012

Abstract: The article deals with the circumstances of founding, subsequent development and the most important characteristics of the Časopis Národního muzea (founded in 1827). It also describes and analyses the institutional and social-political context of the important milestones in the history of this periodical that belongs to the oldest scientific journals in Central Europe focused on history, linguistics and cultural history. The text also deals with the influence of important scientists who had in the past (for example as redactors) given shape to the journal. The final part of the study analyses the present state of the journal and sketches the possibilities of its further development.

Key words: National Museum in Prague, the oldest scientific journal in Bohemia, history of publication activities, history, museology.

Časopis Národního muzea v dosavadním bádání¹

Časopis Národního muzea a jeho vývoj se dosud nestával příliš často badatelským tématem, většinou se tak dělo při různých výročích s ním spojených, kdy pochopitelně přicházely ke slovu bilanční příspěvky. Mohly být v zásadě dvojího druhu – jednak se do centra pozornosti dostával celkový vývoj časopisu (Drobná 1957; 1977), jednak byl zájem věnován jednotlivým vědám či tématům v časopise traktovaným, což však většinou zpočátku nebylo ničím jiným než komentovaným přehledem publikovaných článků (Čáda 1926; Flajšhans 1926; Stocký 1926). Kvalitativně na mnohem vyšší úrovni byly po 2. světové válce publikované přehledy, které již představovaly k jednotlivým dílčím tématům ucelený výklad, včetně interpretace

¹ Tato studie vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P12, Historie v interdisciplinární perspektivě, podprogram Fontes. Prameny k českým dějinám.

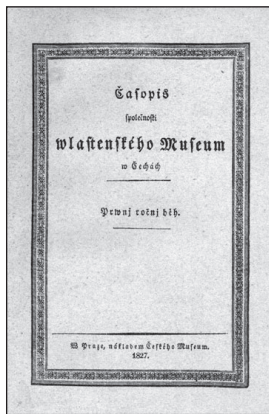
a zasazení do kontextu soudobých vědeckých poměrů (Špét 1977; 1979). Pozornost byla také věnována úloze jednotlivých osob spojených s časopisem, z nich samozřejmě nejintenzivněji jeho zakladateli Františku Palackému (např. Hanuš 1926).

V průběhu doby byly také publikovány nejrůznější bibliografické přehledy, žel soustavná bibliografie časopisu byla dovedena pouze k roku 1976 a navíc po roce 1957 byly excerpovány pouze svazky jeho společenskovední části (Kneidl – Svrček – Břeňová 1961; 1963; Spunarová – Drobná 1970; Spunarová – Stará 1980).

Pokud bychom hledali zmínky o Časopisu Národního muzea mimo jeho stránky, je samozřejmě možno je nalézt ve všech obsáhlejších statích dotýkajících se Národního muzea a Matice české či v další literatuře týkající se příbuzných témat (Burian – Špét 1968; Hanuš 1923).

Pramenem k dějinám časopisu je pochopitelně každé jeho vydané číslo, ale na tomto místě je také třeba zmínit významný fond Archivu Národního muzea, a to Registraturu NM (dále RNM). Pro starší období je třeba vyzdvihnout zejména důležitost fondu RNM – Matice česká, která byla od svého vzniku až do druhé poloviny 20. století vydavatelkou Muzejníku. Pro období moderních dějin lze mnoho cenného najít v samotné Registratuře, a to v odděleních, která se týkají ediční praxe Muzea.

Cesta ke vzniku Muzejníku²

Když v roce 1827 spatřilo světlo světa první číslo nového časopisu, Časopisu Národního muzea, znamenalo to vyvrcholení dlouhých snah a obtížných jednání, jejichž iniciátorem i realizátorem byl František Palacký. Tento významný český vědec a organizátor veřejného života osudy Vlasteneckého muzea sledoval již od dob jeho založení v roce 1818, byť v samých počátcích se na jeho činnosti osobně přímo nepodílel. To se však změnilo záhy po jeho příchodu do Prahy v roce 1823. Josef Dobrovský jej uvedl do společnosti Františka a Kašpara Šternberkových, kteří měli na chod Muzea rozhodující vliv, a od té doby můžeme sledovat celou řadu Palackého aktivit směřujících k pozdvižení této instituce a k jejímu ještě výraznějšímu zapojení do procesu národního obrozování. Jedním z vnějších projevů těchto snah bylo úsilí o založení tiskového orgánu Muzea, jímž měl být pravidelně vycházející časopis, který by snesl svou odborností srovnání se zahraničními

² Název časopisu se v průběhu let měnil, v některých případech se jednalo o změny výrazné, v jiných pouze o kosmetické úpravy. Pro účely tohoto textu bude pro časopis používán název Časopis Národního muzea (ČNM) či Muzejník; soupis všech názvů s jejich časovým určením se nachází v Příloze 1.

periodiky a zároveň by sloužil jako platforma pro záchranu českého jazyka a jeho znovurozšíření mezi obyvatele Království českého.

První konkrétnější úvahy směřující k vydávání časopisu (byť tehdy ještě ne přímo spojeného s konkrétní institucí) se v drobnějších spisech či korespondenci F. Palackého objevují již od roku 1817. Dlužno však poznamenat, že nebyl v žádném případě jediným, kdo uvažoval o něčem podobném – stejnou myšlenkou se v téže době zaobírali také K. Šternberk, Josef Jungmann či Václav Hanka. Palacký však byl nakonec tím, komu bylo dáno svůj velkorysý plán realizovat. První konkrétní návrh, v němž je popsán celý projekt, je datován 27. prosince 1825: Muzeum mělo vydávat dva časopisy – německý a český. Nemělo se však jednat o prostou jazykovou mutaci, nýbrž německý měsíčník měl před našimi i cizími vzdělanci prezentovat „přísnou vědu“, zatímco česky vydávaný čtvrtletník byl spíše k dispozici pro populárněji zaměřené texty a cílil na domácí čtenářstvo, dosud nezralé recipovat odborné texty (nejmňe ty přírodovědné). Podle Palackého představ se očekávalo, že oba tyto časopisy vzbudí velký zájem doma i v zahraničí. Dokonce předpokládal jejich finanční soběstačnost, ba dokonce měl za to, že jejich vydávání bude finančně ziskové (Hanuš 1926: 7nn).

Vzhledem k tomu, že předložené plány již od počátku našly podporu u významných členů Výboru Muzea, byl návrh v této podobě schválen (leden 1826) a byly podniknuty další kroky nezbytné k jeho realizaci. Poté, co žádost o zřízení nového časopisu absolvovala úspěšně „administrativní kolečko“ po příslušných úřadech (nejvyšší purkrabství a policejní prezidium, konec února 1826), nestálo již zahájení prací nic v cestě. Nabídku redigovat periodikum obdržel – nikoli překvapivě – sám Palacký a pochopitelně ji neodmítl (15. května 1826). První číslo vyšlo následujícího roku, v lednu 1827 (Drobná 1977: 3; Hanuš 1926: 10).

Ve službách národního obrození

V úvodu prvního čísla časopisu načrtl František Palacký, co je možno od nového časopisu očekávat. Jeho stránky měly nadále plnit: kvalitní poezie, jazykovědná a literárně-teoretická pojednání, edice dosud neznámých pramenů k našim dějinám, studie z historie (s důrazem na dějiny domácí), geografie, přírodních věd (zejména ty, které by mohly mít praktické dopady na zlepšení hospodářství, zemědělství a řemesel) a dalších vědních oblastí, napsané původně v českém jazyce. Dále měla být také sledována činnost Muzea, různých spolků a společností, zprávy o vycházející literatuře i jiných významných dílech, nekrology významných osobností atd. Obecně lze tedy říci, že Muzejník se měl výrazně orientovat na jazykové a jazykovědné problémy, ovšem nikoli výhradně domácí: jeho pozornost se měla soustředit na oblast celého Slovanstva (Anonym 1827; Palacký 1827).

Pokud pomineme „každodenní“ redaktorské starosti, které se od doby prvního redaktora Muzejníku do dneška patrně příliš nezměnily (nedostatek kvalitních textů,

obtížná spolupráce s některými autory, boj s nedostatečným finančním zajištěním časopisu), musel se F. Palacký potýkat s dalšími problémy: pramenily spíše z celkové dobové situace, ať již celospolečenské, nebo vnitroinstitucionální. Jako první je možno zmínit jazykový aspekt časopisu. Jednací řečí muzejních orgánů byla němčina, stejně jako byly doposud v němčině vydávány i všechny muzejní publikace, a náhle měl být reprezentativní časopis vydáván také v češtině. To nakonec úzce souviselo i s dalším aspektem, a to sociálním – Vlastenecké muzeum bylo svým pojetím v podstatě aristokratickým podnikem, kdežto český časopis se obracel na publikum zcela odlišné. Užití češtiny generovalo také další obtíže – periodikum v češtině bylo apriorně podezřelejší soudobé cenzuře. Jedním z problémů bylo také celkové zaměření Vlasteneckého muzea, primárně instituce přírodovědné, v němž humanitní bádání představovala v zásadě pouze knihovna a později archiv.³ V této době také docházelo ke generační výměně představitelů národního obrození a představy obou generací nebyly v žádném případě totožné a v mnoha případech ani podobné (ať již mluvíme o cílech jejich snažení, či o prostředcích k jejich dosažení). V neposlední řadě musel být Palacký nestrannou autoritou tlumící drobnější (avšak neméně lité) konflikty mezi drobnějšími skupinami svářícími se o pravopis, prosodii nebo o novou ideální podobu českého lexika. Jeho snaha o skutečně nestranné posuzování se nezastavila ani před rozdíly s nejbližšími spolupracovníky a přáteli (Jungmann, Kollár) (Hanuš 1926: 20).

Zatímco česká řada časopisu, i přes mnohdy nelehké manévrování mezi jednotlivými zájmovými skupinami, které se snažily učinit z něho své fórum, víceméně prosperovala (ačkoli rozhodně ne v ekonomickém slova smyslu), německý Monatschrift po několikaleté agonii i přes podniknuté záchranné kroky v roce 1831 zanikl: jeho program byl rozšířen a náklad přenesen na Calveho knihkupectví, ale ani tomuto renomovanému a zkušenému knihkupci s dobrou distribuční sítí se nepodařilo německý měsíčník zachránit před neúspěchem. Ve stejném roce převzala na přání F. Palackého vydávání českého Muzejníku nově zřízená Matice česká, která disponovala většími finančními prostředky (Hanuš 1926: 23).

Když po deseti vydaných ročnících F. Palacký bilancoval své předcházející působení jako redaktora Muzejníku, mohl konstatovat, že se mu podařilo mnohé z vytyčených cílů naplnit (Palacký 1837): časopis se stal kompromisní tribunou a na jeho stránkách dostávali prostor představitelé nejrůznějších oborů i přístupů souvisejících s českým jazykem a jeho pěstováním, čtenářům byly prezentovány výsledky moderních vědeckých postupů. V obecném hledisku, jak konstatuje redaktor, došlo k vyřešení animozit znesvářených reformátorů jazyka a užívání češtiny se šířilo ve všech skupinách obyvatelstva. Pochopitelně to není výhradní zásluhou muzejního

³ To se projevilo mimo jiné i tím, že v prvním provolání Muzea zmínky o úkolech této instituce při výzkumu dějin zcela scházely a byly tam doplněny až na nátlak Kašpara Šternberka (Charvát 1949: 33; srv. také Fürstová 2011).

časopisu, ale jeho příspěvek je nezpochybnitelný. Palacký však naznačuje také cestu, kterou by měl časopis pokračovat dál – jazyk je již zreformován, nyní je třeba obrátit pozornost k vědám samotným, aby se čeští badatelé co nejdříve vyrovnali svým vědění ostatním evropským národům. Tato předsevzetí však neformuloval již pro sebe, protože následujícího roku 1838 se redakce Muzejníku vzdal. Důvodem jeho kroku byla zcela jistě potřeba věnovat se nadále vlastní historiografické tvorbě.

Na místo jeho nástupce, nepochybně ve srozumění s Palackým, byl jmenován Pavel Josef Šafařík. Jakožto redaktor měl již za sebou předcházející zkušenosti, neboť vedl od roku 1833 časopis Světozor. Důvody přijetí tohoto úkolu byly jistě nejen prestižní, ale také materiální; oproti dřívějšímu zaměstnání mu byl podstatně zvýšen plat (Paul 1926: 35–36). Nejednalo se však o volbu z nouze, jak Šafařík brzy prokázal, a časopis pod jeho vedením dále pokračoval v cestě započaté Palackým. Nový redaktor kolem sebe vytvořil okruh stálých přispěvatelů, svých přátel a kolegů (Karel Slavoj Amerling, Ján Kollár, Karel Vinařický, V. Hanka či Ludovít Štúr), který byl čas od času rozhojňen novou tváří, např. Václavem Vladivojem Tomkem. Z hlediska tematického se nově na stránkách časopisu objevují zejména příspěvky týkající se Ukrajiny a Polska (Haliče) a jejich etnografie. Pokud zaslechneme v hodnocení jeho redaktorského období kritické hlasy, týkají se především recenzních rubrik (Paul 1926: 44).

Když se v roce 1842 jen po několika letech působení P. J. Šafařík loučil s redakcí Muzejníku se zdůvodněním zaneprázdněností vlastními pracemi a také chatrným zdravím, byla to asi pravda pouze částečně. Zdědil po Palackém slibně se rozvíjející a pevně v českém povědomí zakotvený časopis a podařilo se mu udržet vysoko nastavenou laťku, avšak nebyl schopen, patrně z objektivních důvodů (nedostatek financí), časopis nikam dále posunout (Špět 1977: 133).

Jeho nástupci se stali Jan Erazim Vocel (1843–1850) a Václav Nebeský (1850–1861). Časopis si i za těchto dvou redaktorů uchovával svoji velmi dobrou úroveň a každý z nich mu vtiskl i osobitý ráz, neboť pochopitelně oba dva mírně upřednostňovali „své“ obory: Vocel archeologii a Nebeský literární tvorbu. Do doby Vocelova redaktorství spadala také politicky velmi vzrušená doba roku 1848. Vzhledem k tomu, že sám redaktor byl politicky činnou osobností, na stránkách svého periodika nechal občas zaznívat i politickým komentářům a pravidelným přehledům. Do té doby nebyly politické komentáře v Muzejníku obvyklé (Drobná 1977: 11). Zároveň Muzejník přestal být jediným odborným časopisem a samotná Matice česká vydávala také další časopisecké tituly, které pochopitelně do jisté míry odluzovaly autory (a témata) Muzejníku. Tak předně v roce 1853 vyšlo první číslo Živy (redaktorem byli Jan Evangelista Purkyně a Jan Krejčí), která postupně přejímá (i tak na stránkách Muzejníku velmi řídké zastoupená) témata z přírodních věd. Podstatnějším zásahem do hájemství prvního muzejního časopisu bylo v roce 1856 založení Památek archeologických. Tento nový časopis byl původně

koncipován poněkud šířeji, a to pro uveřejňování nejen archeologických, ale také ostatních historických textů. Stále řídčeji se na stránkách Muzejníku objevují básně či ryze literární texty.

Zejména v éře Nebeského se naopak začíná rozvíjet debata, která byla zcela signifikantní pro další období časopisu – boje o obsahové směřování časopisu a také o jeho charakter. Stěžejní v této době je zejména otázka, zda má být časopis skutečně vědecký, či zda jeho oblibě spíše prospěje, zaměří-li se na texty dostupné a srozumitelné i méně poučenému čtenářstvu (Drobná 1977: 11–15).

Hledání nové tváře

V této situaci nastupuje v roce 1861 na post redaktora Muzejníku Antonín Jaroslav Vrt'átko. Podobně jako předchůdci se v novém postavení uvedl rozsáhlým editorialem, v němž seznámil čtenáře se svými plány na další směřování časopisu. Na prvním místě připomíná starobylost a dobré jméno časopisu, jehož vedení přebírá do svých rukou; je tedy zřejmé, že si plně uvědomoval tíhu tradice, jejímž nositelem se právě stal. Situace byla o to obtížnější, že nadále bude časopis ochuzen o jeden z nejoblíbenějších (a také čtenářsky nejpřístupnějších) tematických okruhů, o problematiku historickou. Vzhledem k tematickému zúžení měl napříště časopis za úkol pěstování „*věd, již samých v sobě mnohem nesnadnějších, z nichž některé u nás posud tak říka jen dle jména (!) jsou známy, a však nic méně v podezření uvozo-
vovány, z nevědomosti a nerozumu křivě souzeny a odsuzovány, přes to všecko ale v literatuře i v životě touž měrou, by v mnohém ohledu i daleko důležitější*“ (Vrt'átko 1861: 91). Jmenovitě se jednalo o literární historii, filologii a filozofii. Zdálo se tedy, že časopis získal stabilní programové směřování a bude moci v následujících letech nerušeně pokračovat ve svém vývoji.

Realita však byla poněkud odlišná. Již o dva roky později (1863) byl utlumen prvotní tematický rozmach Památek archeologických a na stránky Muzejníku se mohla vrátit i historická témata. V následujícím roce se znovu ozvali i muzejní přírodovědci, kteří – vzhledem k tomu, že *Živa* se potýkala se značnými problémy – požadovali návrat také pro témata přírodovědná. Výsledkem bylo memorandum, které výrazně měnilo charakter celého časopisu. Napříště měl být stylizován spíše do podoby „francouzských revuí“, což v praxi znamenalo konec publikování striktně vědeckých článků, a důraz měl být kladen na články psané přístupnou a zajímavou formou, byť pro poučené čtenáře. Témata mají být napříště historická, filozofická, filologická, literární a přírodovědecká. Důraz má být kladen také na přehledy literatury. Pro skutečně vědecké články bude vydáváno nové periodikum, a sice Sborník, vydávaný též Maticí. Tento projekt však nebyl zdaleka realizován. Obsahová přeměna nastávala jen velmi pomalu a neochotně, přesun odborných textů do Sborníku se nakonec neuskutečnil (Drobná 1977: 16–17).

60. léta 19. století byla vůbec bohatá na návrhy programových změn muzejního časopisu. Některé z nich byly odmítnuty (např. plán Josefa Jirečka na zrušení Muzejníku a jeho nahrazení třemi oborově vyhraněnými Sborníky), jiné byly přijaty a realizovány (návrh Edvarda Grégra znovuobnovit Živu a vydávat ji vlastním nákladem, a tím opětovně umožnit odloučení přírodovědných témat) (Drobná 1977: 17–19).

Z hlediska vnitřního mechanismu fungování Muzejníku se poprvé v letech 1861–1864 o chod časopisu starali hned tři redaktoři – Jan Lepař, J. Krejčí a Vojtěch Šafařík. Zdá se však, že tento experiment nebyl příliš úspěšný, a po několika letech se druzí dva jmenovaní svého působení vzdali a časopis opět vedl pouze jediný redaktor.

Ve vírech sporů

Na valném shromáždění Společnosti Národního muzea roku 1871 zazněla z úst jednatele také následující informace: „*V redakci časopisu musejního stala se ta změna, že p. ředitel Lepař jí se vzdal a na jeho místo zvolen jest chvalně známý badatel historický p. Dr. Jos. Emler, od jehož horlivosti a obezřelosti nový vznik tohoto důležitého organu literatury očekávat lze. Zejména zamýšlí p. Dr. Emler dlouho citěné potřebě vyhověti a v časopise musejním co organu neodvislém nestrannou vědeckou kritiku pěstovati...*“ (Anonym 1871: 121) Zdá se však, že nalezení nového vedoucího redaktora nebylo zcela v režii vrcholných muzejních představitelů, ale jednalo se spíše o vlastní iniciativu bývalého redaktora J. Lepaře.⁴ Nově jmenovaný redaktor poté, v rozporu s dosavadní tradicí, neseznámil čtenáře se svými konkrétními plány, ale nebylo to snad ani třeba. Jednatelovo prohlášení bylo dosti zřetelné – neočekávalo se od něj nic menšího než obroda a stabilizace časopisu po předcházejícím neklidném období. Oproti spíše epizodickým obdobím předcházejících redaktorů zastával Emler tento post dlouho – celých dvacet let. Vzhledem k předcházející programové nestabilitě se od jeho angažmá očekával otevřený přístup, ať již mluvíme o prezentovaných tématech, nebo metodách jejich zpracování. Toto očekávání nový redaktor beze zbytku splnil. V oblasti tematické byla zachována pestrost, ačkoli se již v této době objevuje tendence, která později (až do dnešní doby) sílí – převaha historických témat. Je to pochopitelné, neboť česká historiografie v době Emlerově dosud postrádala vlastní specializované periodikum. Na druhou stranu se právě v tomto období začal projevovat i další trend, podstatně méně pozitivní. Jak již bylo řečeno, J. Emler byl na redaktorské místo vybrán jako muž smíru, zdá se však, že to bylo vykoupeno jistou měkkostí, která nebyla pro vedení časopisu žádoucí. Velmi silný vliv na výslednou tvář časopisu získávaly osobnosti prosazující konzervativní

⁴ Alespoň to tvrdí J. Emler Výboru Matice české ve svém listu z 12. října 1870. Zároveň se ukazuje, že v této době již časopis fakticky řídil (ANM, RNM – MČ, kart. 10, nečíslováno).

přístup k bádání (např. J. Jireček) a spíše příklon k domácímu, tradičnímu bádání, zatímco podle názoru Emlerových souvěkoviců by měla být žádoucí spíše orientace na dění v okolním světě (Špét 1996: 41–45).

Typickým případem budiž slavný spor o pravost Rukopisů – Muzejník pochopitelně nemohl zůstat zcela stranou, avšak jeho prezentace celé věci „*se stala přímo vzorovou ukázkou, jak referovat, aniž se vyjádří nějaké stanovisko*“ (Špét 1996: 42). Na jednu stranu se Emlerovou snahou stalo zachování nestrannosti, na straně druhé ale z drobných zmínek vychází najevo, že je to spíše z nouze ctnost a nikomu z vedení časopisu (a najmě celého Muzea) se nechtělo jasně formulovat a zveřejnit své stanovisko, aby nepopudil příznivce opačné strany. S podobnou snahou nikoho nepoškodit přistupoval redaktor paradoxně také k vedení recenzní rubriky. Bohulibá snaha rozšířit ji o anotace zahraničních periodik bohužel zůstala nenaplněna.

Josef Emler opustil redaktorský post z vlastního rozhodnutí v roce 1890. Jeho rozloučení se čtenáři časopisu ukazuje, že si byl některých problematických aspektů svého působení plně vědom: „*...aniž se tajím tím, že jsem nepřivedl časopis náš tam, kam jsem jej ... přivésti chtěl. Ne poslední příčinou toho bylo, že ... mělo se vyhovovati dle přání mnohých vlastenců více směřům zároveň...*“ (Emler 1890: 615)

V éře Emlerova redaktorství tak můžeme sledovat dvě zcela protichůdné tendence. Na jedné straně přinesl mnoho pozitivního, zvýšil se stránkový rozsah časopisu i počet jeho předplatitelů a skutečně se neuzavíral starším ani mladším autorům. Na druhou stranu se časopis postupně dostával do područí konzervativních autorů starší generace a na stránkách Muzejníku zavládla opatrnost při vyjadřování kritických názorů. Obojí se stalo, jak ukazuje další vývoj periodika, do budoucna nebezpečným precedentem (Špét 1996: 44).

Po Emlerově odchodu se do čela Muzejníku dostal Antonín Truhlář, později doplněný ještě o další dva kolegy (Václava Schulze a Čenka Zíbrta), poté stál v čele zase jediný redaktor, František Kvapil, kterého po roce 1902 opět doplňoval Zíbrt.

Od roku 1905 působil jako jediný redaktor časopisu Č. Zíbrt. V jeho osobě se do čela ČNM dostala velmi výrazná osobnost, přinášející s sebou do redakce Muzejníku celou řadu pozitivních impulsů, na druhé straně ovšem také mnoho sporů (osobních i metodologických), které se snažil řešit právě přes stránky „svého“ časopisu. Zíbrt jako zastánce kulturní historie stál v ostrém protikladu proti „univerzitnímu“ pohledu na dějiny, který byl reprezentován především Jaroslavem Gollem a Josefem Pekařem. Celý spor probíhal hned v několika rovinách, v rovině institucionální se jednalo o kontroverzi mezi „univerzitní“ školou a okruhem spolupracovníků Zíbrtových, které bychom s trochou nadsázky mohli nazvat „školou muzejní“ (patřili by sem např. Zikmund Winter, Václav Řezníček a Josef Volf), v rovině publikační proti sobě stály tiskové orgány obou táborů – Český časopis historický (od roku 1895) a Časopis Národního muzea. Zajímavé svědectví o vnímání poměru a významu ČČH a Muzejníku přináší ve svém deníku knihovník Národního muzea

J. Volf (stranící ovšem spíše Zíbrtovi), když cituje Josefa Šustu, který měl v lednu 1905 prohlásit: „*Tam (v ČCH, pozn. K. W.) bude Weltluft a Welduft, zde budou české knedlíky.*“⁵ A neméně závažně zasahovala i osobní nevraživost všech protagonistů a jejich straníků.⁶

Zíbrtova neklidná redaktorská éra plná ideových, metodologických i osobních střetů dospěla ke svému vyvrcholení v říjnu roku 1913. Tehdy kuratorium Matice české obdrželo ostře formulovaný a vůči dosavadnímu redaktorovi velmi nemilosrdně vyznívající návrh na reformu ČNM, pod nímž byly podepsány významné osobnosti, např. Kamil Krofta, Lubor Niederle, Vilém Mathesius, Josef Zubatý, Cyril Purkyně, Jindřich Matiegka či Jan Jakubec. Mimo jiné se zde praví: „*Časopis ... ocitl se za posledních let v žalostném úpadku. Nepatrná věcná hodnota velké většiny prací v časopise tom otiskovaných, naprostá nesoustavnost a nízká vědecká úroveň vlastních rubrik redakčních, rozličné ve vážných vědeckých časopisech nepřípustné zlozvyky ... a konečně záliba redakce v útocích na osoby jí nemilé, způsobily, že Časopis Českého Musea, který kdysi býval našim nejváženějším a skutečně reprezentativním časopisem odborným, nejen je dnes pro náš vědecký život skoro bez významu, nýbrž je od většiny našich vědeckých pracovníků pokládán za list, do něhož nelze jim se ctí psátí...*“⁷

Čeněk Zíbrt nebyl mužem, který by byl ochoten strpět taková vyjádření na svou adresu, tím méně, že pokládal toto vyjádření nikoli za odražející reálný stav věcí, ale měl je za přímý útok na svou osobu. Jen o týden později (28. října 1913) odeslal kuratoriu Matice svou rezignaci, a to nejen na post redaktora Muzejníku, ale také na místo ve sboru Matice české. Svě odstoupení zdůvodnil v první řadě zdravotním stavem, ale jako jeden z důvodů rezignace zmiňuje také výše citovaný „stížný“ list.⁸ Zíbrtova rezignace byla bez dalšího jednání přijata.⁹

Vraťme se však ještě jednou právě k obsahu listu. Kromě úvodních kritických slov obsahoval i několik věcně formulovaných návrhů na reformu časopisu: v první

⁵ ANM, RNM, deník J. Volfa z let 1904–1907, nefoliováno, neinventováno, záznam k 18. lednu 1908.

⁶ Tak např. Č. Zíbrt uveřejnil na stránkách Muzejníku velmi zevrubnou recenzi Pekařovy Bibliografie české historie za rok 1905, Praha 1906, 54 s. (Zíbrt 1906). Zatímco výtky vůči úplnému pomínutí kulturní historie ve věcném rozčlenění bibliografie lze přičíst na vrub metodologickému antagonismu obou autorů, detailní výčet všech chyb v abecedním řazení, překlepů a dalších drobností je sice formulován jako pomůcka pro uživatele Pekařovy bibliografie, těžko však nelze za ním spatřovat i jisté recenzentovo osobní zaujetí či snad dokonce zadostiučinění. J. Volf dále poměrně hojně referuje ve svých denících (srv. předcházející poznámka) o drobných schválnostech, které si příznivci obou táborů dělali, počínajíc tím, že se navzájem nezdravili, končíce třeba překažením jmenování do různých odborných komisí. Dále srov. Špět 1977: 128–129.

⁷ ANM, RNM – MČ, kart. 9, 22. 10. 1913 podepsaní vědci kuratoriu Matice české.

⁸ ANM, RNM – MČ, kart. 9, 28. 10. 1913 Čeněk Zíbrt kuratoriu Matice české.

⁹ ANM, RNM – MČ, kart. 9, 14. 11. 1913 kurátor Matice Čeňku Zíbrtovi.

řadě bylo konstatováno, že Palackého idea jediného muzejního časopisu pro humanitní i přírodní vědy je již v této době neudržitelná a je třeba i formálně oddělit řadu historicko-filologickou a řadu přírodovědnou. Obě oddělení by pak měla mít vlastního redaktora jmenovaného vždy na dobu tří let. Jako redaktori byli navrženi pro řadu humanitní Jan Máchal, pro řadu přírodovědnou C. Purkyně.¹⁰ Humanitní oddělení se mělo zabývat věcmi českými a všeobecně slovanskými, a to jednak formou vědeckých článků, jednak také fundovanými anotacemi a recenzemi příslušné vycházející literární produkce. Část přírodovědná se měla zaměřovat především na odvětví zastoupená v muzejních sbírkách a též na sledování vědecké produkce prostřednictvím recenzí a zpráv.¹¹

V samostatné republice

Vznik samostatné Československé republiky prošel, alespoň na stránkách Časopisu Národního muzea, víceméně bez povšimnutí. Za jednatelskou zprávou za minulý rok 1917 je pouze připojena stránka s oznámením, že 28. října 1918 se vyplnila věštba J. A. Komenského a byl zřízen samostatný československý stát. K tomu bylo připojeno přání, citát z Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské: „*Živ bud', národe, posvěcený v Bohu; neumírej; muži tvoji ať jsou bez počtu!*“ (Anonym 1918: 305) Tehdejší redaktor J. Máchal však nepřipojil k tomuto oznámení žádné vlastní prohlášení o tom, jakou úlohu by měl v nově vzniklé republice a jejím kulturním životě zastávat muzejní časopis (či celé Národní muzeum, jehož tiskovým orgánem byl) a nestalo se tak ani v ročníku následujícím. Zdá se tedy, že nejdůležitějším úkolem v nejistých časech překotných společenských změn bylo hlavním cílem Muzea i Muzejníku udržet se při existenci a zachovat v nových podmínkách stávající úroveň a obsahovou náplň periodika.

Jediná na první pohled zřetelná změna, která ve vydávání časopisu od roku 1918 nastala, ale která byla naplánována bez ohledu na politickou situaci již v předcházejícím roce, bylo definitivní oddělení přírodovědné a „duchovědné“ řady (Anonym 1917: 500).¹²

Časopis si ponechal svou původní vnitřní strukturu a bylo možno v něm nalézt stále rubriky: Články, Drobné příspěvky a Úvahy, následované ještě Hlídkou literární a Zprávami. Časopis si také nadále udržoval svoji čtvrtletní periodicitu. Jak bylo zvykem i v dalších dobových časopisech, některé větší stati byly vydávány na pokračování, a to nejen v rámci jednoho ročníku, ale dokonce v průběhu několika ročníků (Dolenský 1923–1930; Hanuš 1921–1930). Z běžné řady prvorepublikových čísel vybočil jubilejní stý ročník Muzejníku, který byl celý věnován bilancování

¹⁰ ANM, RNM – MČ, kart. 9, 26. 10. 1913 Zdeněk Nejedlý (dopis bez jmenovitého adresáta).

¹¹ ANM, RNM – MČ, kart. 9, 22. 10. 1913 podepsaní vědci kuratoriu Matice české.

¹² Odtud jsou sledovány pouze dějiny duchovědné / společenskovědné / historické řady časopisu.

uplynulých sta let. Jednak jsou zde články pojednávající o prvních dvou redaktorech Palackém a Šafaříkovi (Hanuš 1926; Paul 1926); další referáty jsou souhrnného charakteru a mapují jednotlivá témata zastoupená na stránkách časopisu (např. Flajshans 1926; Čáda 1926; Stocký 1926), chybějí však mezi nimi obory stěžejní, a sice historie a literární historie, jejichž přehledy redakce slibuje do některého z dalších čísel. V následujícím čísle se nakonec objevily pouze přehledy publikací z dějin umění a etnografie (Fabian 1927; Birnbaum 1927). Jak již bylo naznačeno v úvodu, jsou to pouze víceméně komentované přehledy publikovaných textů, aniž se autoři snaží o hlubší interpretaci či kontextualizaci. Tak či onak je ovšem zřejmé, že Muzejník sehrál při založení či zařazení většiny z nich do „kánonu“ věd u nás velmi významnou, ba dalo by se říci stěžejní roli.

Ve 30. letech 20. století se odehrával další zápas o charakter časopisu: tentokrát se jednalo o vztah ČNM, Národního muzea a Matice české. Již dlouhá desetiletí byla zjevná na obsahu a směřování Muzejníku jeho faktická nezávislost na Muzeu a bylo zřejmé a do jisté míry také přirozené, že rozhodující slovo měla při profilování časopisu Matice, která byla jeho reálnou vydavatelkou. Zejména muzejní přírodovědci nebyli s touto situací zcela srozuměni a snažili se navrátit časopis zpět Muzeu. Na překážku vyjasnění situace mezi muzejními úředníky, představiteli časopisu, Národním muzeem a Maticí českou však byly dosud nejasně formulované a právně ne zcela zřetelné zakotvené poměry mezi všemi zúčastněnými (Drobná 1977: 28–29).

V roce 1938, po rekonstrukci redakce, jejímiž členy se nyní stali Jaroslav Prokeš, Gustav Skalský a Václav Vojtíšek, bylo na stránkách Muzejníku uveřejněno další z řady redakčních prohlášení, které mělo čtenářům naznačit nový směr, kterým se časopis hodlá ubírat. Na prvním místě jsou zmíněny personální otázky. Již delší dobu bylo citelně pocíťováno a negativně vnímáno odcizení Národního muzea a jeho časopisu. Tato vzrůstající mezera měla být zmenšena či zcela zahlazena díky výraznějšímu angažmá muzejních zaměstnanců na práci periodika. Napříště měli být členové redakčního sboru vybíráni nejen vydavatelskou institucí, ale také z řad vedoucích představitelů Muzea a jeho pracovníků. Nová redakce se také hlásí k odkazu Františka Palackého, byť jej modifikuje k obrazu svému a pro aktuální potřeby české vědy a kultury. Pochopitelně již není třeba probouzet národ k uvědomění a utvářet moderní český jazyk, nicméně v nejširším slova smyslu vzdělávací úloha časopisu má být i nadále zachována. Zároveň je třeba posilovat zastoupení témat bezprostředně spjatých s muzejními sbírkami a prosazovat větší podíl muzejních pracovníků v řadách přispívajících autorů. Tento záměr našel také okamžitě svou konkrétní realizaci v podobě nové rubriky, která nesla jméno Zprávy z Národního muzea. Jejím obsahem byly souhrnné zprávy z jednotlivých oddělení historického muzea zprostředkující čtenářstvu informace o jejich činnosti, nových akvizicích či publikačních a výstavních aktivitách. Jako velmi významné je i ve 20. století posuzováno zaměření na slovanskou cizinu (Prokeš – Skalský – Vojtíšek 1938).

Žel, na realizaci prohlášení byly redakci a Muzeu vyměřeny jen dva roky. V roce 1941 bylo další vydávání časopisu zastaveno. Stalo se tak na základě nařízení vlády 175/1941 Sb. z. a n. o úpravě poměrů v českém tisku ze dne 7. května 1941, které, ač rozsahem nevelké, umožňovalo prezidiu ministerské rady zcela klíčové zásahy do chodu periodik – počínaje možností zcela zastavit jejich vydávání, přes opatření týkající se jejich rozsahu, frekvence vydávání až po ustanovování vedoucích redaktorů, přičemž formálně byla jako důvod uvedena úspora papíru (Špét 1977: 131).

Doba poválečná

Časopis Národního muzea se podařilo po 2. světové válce obnovit. Zatímco některá periodika postupně dovydávala ročníky, které nemohly vyjít během válečných let, Muzejník zvolil druhou možnost a navázal na předválečnou číselnou řadu, takže v roce 1946 vyšel 115. ročník. Bezprostředně po válce zůstaly poměry v časopisu zachovány v předválečné podobě – nadále byla jeho vydavatelem Matice česká, Společnost Národního muzea a Národní muzeum. Programově mělo periodikum navazovat na období těsně předválečné, tj. na prohlášení roku 1938 (tzn. těsné sepětí Muzea a jeho časopisu, slovanská vzájemnost atd.).

Zatímco poválečné změny nastalé v Národním muzeu a jeho nejstarším časopisu byly spíše dílčího rázu, rok 1948 a příslušné události se na stránkách Časopisu Národního muzea ohlásily razantně. Předně v letech 1948 a 1949 časopis nevyšel vůbec a zmeškané ročníky byly nahrazeny trojčíslem CXVII.–CXIX. ročníku v roce 1950. Zde si také můžeme hned na úvodní stránce přečíst programové prohlášení redakce, v jejímž čele stáli historici umění Zoroslava Drobná a Vladimír Denkstein. V ideové rovině se text drží tehdy obvyklé dikce podobných prohlášení. Dozvídáme se, že „česká věda již neživoří pod ... útlakem reakce...“ a že časopis bude koncipován tak, aby „obsahem i formou co nejlépe sloužil vzdělání lidu ... a ... aby toto poznání ... pomáhalo aktuálními podněty našemu lidu v jeho budovatelské práci a v jeho úsilí o socialistickou výstavbu republiky“ (Drobná – Denkstein 1948–1950). Pokud pomineme tato rétorická klišé, dozvíme se z redakčního úvodu také o dalších, pro budoucí podobu a obsah časopisu určujících změnách.

První z nich méně pozorný čtenář ani nemusel zaznamenat – jednalo se spíše o změnu symbolickou. Po více než stu letech bylo vydávání časopisu odňato Matici české a vydavatelem se stalo samotné Národní muzeum, ve spolupráci se Státním pedagogickým nakladatelstvím.¹³ Později se na vydávání podílela nakladatelství

¹³ Matici české bylo po roce 1952 zapovězeno vydávat ať už periodické, nebo neperiodické publikace a byla na pokraji zániku. Později byla včleněna do Společnosti Národního muzea a existuje dodnes, byť už není stěžejní náplní její činnosti vydavatelská práce, ale spíše organizování kulturně-vzdělávacích akcí.

Orbis a Panorama. Oddělení od Matice proběhlo i po personální stránce, takže napříště měli být redaktoři ČNM jmenováni pouze z řad zaměstnanců Muzea.

Další změny se týkaly obsahového směřování muzejního časopisu. V souladu se změnou vydavatele se měl i obsah „navrátit“ zpět do náruče mateřské instituce a výběr prezentovaných témat se měl napříště řídit jejich úzkou souvislostí se sbírkami Národního muzea. Poznamenejme jen, že toto přání bylo opakováno v editorialech poměrně často a stejně často zůstávalo (ať již z objektivních, či subjektivních důvodů) pouze nenaplněným přáním. Další významnou změnou bylo začlenění muzeologické problematiky. Ta se objevuje v časopisu na přímou intervenci Svazu českých muzeí, byť zařazení nové rubriky se neobešlo zcela bez potíží: původně Svazem požadovaných 32 stránek se nakonec redukovalo na pouhé 4 (Drobná 1977: 3). Napříště měly být v časopise uveřejňovány texty jak z teoretické muzeologie, tak také zprávy z nejrůznějších domácích i mezinárodních konferencí či setkání s touto tematikou.

Vykročení do nové etapy existence časopisu se projevilo na první pohled: změnou periodicitou vycházení (nově formou dvou dvojčísel ročně), zvětšením formátu, změnou obálky a také novými rubrikami – stálými oddíly byly Články, Muzea a muzejnictví, ve druhé části časopisu se objevovaly Výstavy v Národním muzeu, Zprávy, Literatura či jiné příležitostné rubriky (např. In memoriam či Jubilea).

Na počátku 50. let 20. století se skutečně zdálo, že Časopis Národního muzea se postaví aktivně do služeb nové státní ideologie, například ročník 1951 (v části Články) byl při příležitosti stého výročí narození Aloise Jiráska věnován celý husitství a jeho památkám a číslo uvozoval text Zdeňka Nejedlého věnovaný Revoluční tradici československého lidu (Nejedlý 1951). Při detailnějším pohledu se však ukazuje, že kromě tohoto pilotního výkladu jsou všechny ostatní studie zaměřeny výhradně na konkrétní artefakty a ideologické nánosy jsou přítomny buď pouze formálně, aniž ovlivňují celkové vyznění statí, nebo chybějí vůbec. Po celá padesátá léta je tomu obdobně – rok 1953 sice obsahuje obsáhlé nekrology K. Gottwalda a J. V. Stalina, nicméně další obsah časopisu je opět věnován studiím buď materiálovým, nebo týkajícím se staršího období (míněno do 19. století včetně).

Vlastně se zdá, že právě toto by mohl být klíč k interpretaci obsahového směřování Časopisu Národního muzea v celé druhé polovině 20. století v části Články: redakce časopisu patrně zůstávala věrná pověsti ČNM jako konzervativního časopisu, v němž nerezonovala aktuální témata, ale zaměřovala se na problematiku starších dějin. Je otázkou, nakolik tento neproklamovaný konzervativismus je naší dnešní interpretací, či nakolik vyvstával z obecného směřování celého Historického muzea NM nebo nakolik byl jakýmsi únikem od panující ideologie. Nebo jinak řečeno, zdali uvedený charakter ČNM byl výsledkem více či méně vědomého směřování jeho redaktorů a autorů, kteří vytvářeli tehdejší image časopisu, či naopak zdali zaměření do starší historie bylo intencionální (být poněkud v rozporu s programovým prohlášením ČNM).

Zcela jiný obraz poskytuje rubrika týkající se muzeí a muzejnictví – zde se ke slovu skutečně hlásila žhavá současnost, neboť byly prezentovány aktuální výstavy či jednání nejrůznějších odborných společností příslušného muzeologického charakteru. Tento oddíl časopisu se také snažil o jakýsi mezinárodní přesah; příznivě, že to bylo poměrně dlouhodobé snažení. Nejprve se setkáváme s příspěvkem, které se týkaly muzeologického dění zejména ve východním bloku, později se objevují informace také z ostatní ciziny. Na druhou stranu zde vydané zprávy se touto cestou mohly rozšířit skutečně do všech koutů republiky, neboť díky štedrému financování ze strany Ministerstva školství, věd a umění byl ČNM (a dokonce obě jeho řady) zasílán zdarma do všech našich muzeí (Tuček – Denkstein 1948–1950: 127).

Na počátku 60. let 20. století nastaly v muzejním časopisu další změny. Neodrazily se sice v jeho obsahu, směřování časopisu zůstává víceméně stále stejné – i když tematicky se rozbíhá jistě do větší šíře nežli v předcházejícím desetiletí.¹⁴ Časopis však začal vycházet čtyřikrát do roka a v čele již nestáli dva redaktori, nýbrž byl nastolen modernější systém, který vydržel prakticky až do současnosti, a sice že v čele stojí jeden redaktor (tehdy to byla Z. Drobná), který sdílí vedení časopisu s několikačlennou redakční radou, tvořenou v této době zaměstnanci Muzea.¹⁵ Autoři příspěvků uváděli v záhlaví svou afiliaci a je tedy na první pohled zřejmé, že i nadále je považován za aktuální ten bod programového prohlášení z roku 1950, kde je proklamováno nedílné spojení Muzea a jeho časopisu, jak v tematické, tak v personální otázce. Drtivá většina autorů skutečně pochází z řad zaměstnanců Národního muzea, a to především z Historického muzea (méně jsou zastoupeni autoři z Archivu Národního muzea, Náprstkova muzea a Muzeologického kabinetu). Z ostatních institucí aktivně přispívali do Muzejníku ještě autoři z ČSAV, Karlovy univerzity a některých regionálních muzeí. Politicky exponované příspěvky (zprávy o sjezdech KSČ a jejich dopadu na muzejnictví atd.) většinou pocházely z pera zaměstnanců věcně příslušného ministerstva či Kabinetu muzejní a vlastivědné práce NM. Zatímco v padesátých letech měly referáty o mezinárodním dění na poli muzejní teorie a praxe pouze charakter nesmělého „rozkoukávání“, v následujícím desetiletí se tato tendence naopak stává velmi výraznou.

Do 70. let 20. století vstoupil Časopis Národního muzea se zpožděním. Trojčíslo 1968–70 vyšlo totiž až v roce 1975, stejně jako ročníky 1973 a 1974 (byť ročníky 1971–1973 vyšly takřkajíc „na čas“). Redakce zdůvodnila toto zpoždění blíže

¹⁴ Vybouchuje pouze trojročník 1968–1970, který je co do obsahu zcela věnován 150. výročí Národního muzea (ročník redigovala Dagmar Stará).

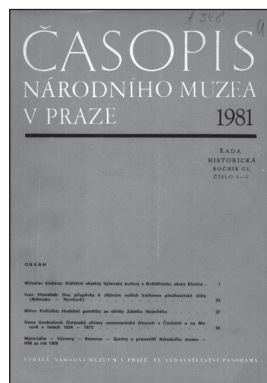
¹⁵ První redakční radu tvořili: Miroslav Horáček (oddělení novějších dějin), Lubomír Nemeškal (oddělení numismatiky), Václav Pubal (Kabinet muzejní a vlastivědné práce), Stanislav F. Svoboda (národopisné oddělení), Karel Švehla (knihovna NM) a Rudolf Turek (prehistorické oddělení). Po roce 1966 M. Horáčka nahradil Miroslav Burian (divadelní oddělení).

nepřespecifikovanými technickými problémy. O jejich přesné povaze není možno v tuto chvíli říci nic konkrétního, lze se však domýšlet, že posun vznikl kvůli událostem roku 1968 a následným personálním prověrkám, avšak jisté zpoždění pak provázelo Muzejník celá sedmdesátá léta. Po personální stránce došlo k určitým změnám, Zoroslavu Drobnou vystřídala na jejím postu redaktorky dosavadní technická redaktorka Dagmar Stará a též byla rekonstruována redakční rada.¹⁶

Při pohledu do obsahů jednotlivých čísel je třeba opakovat výše uvedené konstatování týkající se autorů i prezentované tematiky. Po roce 1974 mizí a opět se v některých číslech objevuje původně velmi bohatě a hlavně pravidelně zastoupená rubrika týkající se muzeí a muzejnictví. Její postupné oslabování bylo zřejmě, byť ne tak výrazné, již v předchozím desetiletí, což nebylo způsobeno úpadkem této tematiky či nedostatkem zájmu o ni, ale tendencí právě opačnou. Od roku 1963 začal totiž vycházet samostatný specializovaný časopis Muzejník a vlastivědná práce, který se stal hlavní publikační platformou této tematiky u nás.

V 80. letech 20. století si ČNM uchoval svou velkou obsahovou pestrost. V oddílu studií defilují nejrůznější témata knihovnická, uměnovědná, pomocněvědná, archeologická, etnologická, teatrologická, ale také obecně historická, i když posledně jmenovaná nejsou zdaleka převažujícím obsahovým elementem. Časopis zůstává i v této době výrazně zaostřen na domácí problematiku, témata tyto hranice přesahující lze nalézt pouze naprosto okrajově. Kromě Studií se objevují další rubriky naplňované pouze ad hoc – Jubilea, In memoriam, Recenze, Výstavy, Zprávy atd. Svou stabilitu si uchovaly Zprávy z pracovišť NM, které se díky dlouhé časové řadě stávají sui generis kronikou a dějinami Národního muzea (a jeho Historického muzea).

V roce 1986 došlo také ke změně na postu redaktora časopisu. Po dlouholeté redaktorce Dagmar Staré, která nejprve vedla periodikum v letech 1968–1970 a pak již kontinuálně od roku 1973, nastoupil do této pozice Jaroslav Čechura, který spolupracoval též s rekonstruovanou redakční radou. Na jejím složení je zjevné, že předcházející úporné snahy o bezvýhradné spojení Národního muzea a jeho periodik i po

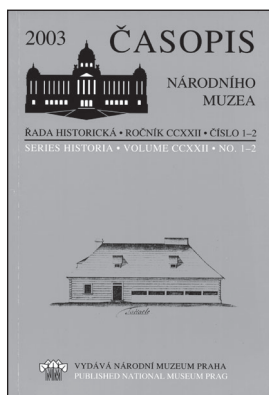
¹⁶ Jejímí členy byli od roku ročníku 1968–1970 Jiří Břeň (oddělení prehistorie), Z. Drobná (historicko-archeologické oddělení), Helena Johnová (národopisné oddělení), L. Nemeškal (numismatické oddělení), Alena Plessingerová (národopisné oddělení), Jiří Špět (Ústřední muzeologický kabinet) a Jaroslav Vrchoťka (knihovna NM), pro léta 1971–1973 byli poslední dva vystřídáni V. Pubalem (Ústřední muzeologický kabinet).

personální stránce již nebyly v této době zcela prioritní – část jejich členů naopak pochází z institucí mimo NM.¹⁷

Po roce 1989

Změna společenské situace po roce 1989 se na ČNM výrazněji neprojevila, zejména ne po formální stránce. Časopis stále vycházel (a dodnes vychází) jako dvě dvojčísla ročně (s výjimkou let 1990, 1991 a 1995,¹⁸ kdy vyšla všechna čtyři čísla spojená v jednom sešitě). Zprvu byl časopis vydáván jako v předcházejícím období v kooperaci Národního muzea s nakladatelstvím Panorama, tato spolupráce byla ukončena v roce 1994, kdy nakladatelství z ekonomických důvodů zaniklo.¹⁹ Vedoucí redaktor

J. Čechura a stávající redakční rada i po roce 1989 pokračovali ve své činnosti.²⁰

Také vnější tvář časopisu se mění jen velmi pomalu. Od roku 2003 byly na jeho obálku umístěovány černobílé fotografie vztahující se k některému z článků uvnitř dvojčísla. V posledních letech, od roku 2007, v rámci snahy o zatraktivnění vizuální stránky periodika, byly černobílé fotografie na obálce vystřídány barevnými, vnitřní fotografické přílohy však (zejména s ohledem na ekonomické aspekty) zůstávají černobílé. Od téhož roku přešel časopis od římského číslování ročníků k arabskému.

Vnitřní struktura časopisu zůstala též zachována – na jeho stránkách jsou i nadále publikovány studie a materiálové příspěvky a dále pokračuje též rubrika zpráv a recenzí, i když již na konci předcházejícího období lze

¹⁷ Členy redakční rady byli Ivan Hlaváček, Miroslav Hroch (oba Filozofická fakulta Univerzity Karlovy), Josef Janáček (Historický ústav ČSAV, † 1994), Otto Janka (NM, do roku 1989), Jiřina Langhammerová (NM), Karel Sklenář (NM), J. Špět (MK, do roku 1989), Josef Válka (HÚ ČSAV, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně) a Vlastimil Vondruška (NM, do roku 1989).

¹⁸ V roce 1990 připojila redakce do tiráže upozornění čtenářům, že vzhledem ke zhoršení finančních možností vydavatelské instituce a zdražení tiskových služeb a materiálu bylo přikročeno ke zmenšení obsahu časopisu. Zdá se tedy, že bylo nadále počítáno pouze s vydáváním jednoho sešitu označeného jako číslo 1–4. Naštěstí katastrofické vyhlídky se nenaplnily a k vydání jednoho sešitu na celý rok pak bylo přikročeno pouze v následujícím roce 1991 a v roce 1995.

¹⁹ I později spolupracovalo Národní muzeum při vydávání časopisu s různými institucemi, jako např. nakladatelstvím ISV Kavka (v letech 1998–2001), později již vydává většinu svých periodik Národní muzeum samo.

²⁰ Později byla redakční rada ještě rozšířena o Eduarda Maura (FF UK v Praze, FF UJEP v Pardubicích, od roku 1996) a Helenu Stejskalovou (Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, od roku 2008).

sledovat její postupné omezování a v některých číslech není zastoupena vůbec. Až do roku 1995 se vždy v čísle 3–4 objevovala také pravidelná rubrika Zprávy z pracovišť Národního muzea, kde je možno nalézt cenné informace k dějinám této instituce – jednotlivá oddělení zde prezentovala své nejvýznamnější publikace, nejcennější přírůstky, nově zpracované sbírky a účast zaměstnanců na významných domácích i zahraničních sympoziích.

Podívejme se ovšem také na obsah časopisu a jeho proměny v nejnovějším období. Ještě do poloviny 90. let 20. století se v publikovaných příspěvcích objevuje poměrně pestrá škála témat: všechna období historického vývoje od pravěku až po moderní dějiny (přičemž všechny periody byly zastoupeny poměrně rovnoměrně), otázky pomocných věd historických (s převahou problematiky kodikologické), historické demografie, etnografie i dějin umění. Od počátku 21. století se ČNM stal periodikem výhradně historickým, a to s důrazem na novější dějiny, tj. období raného novověku a moderní dějiny (zejména dějiny 19. století). Další významnější zastoupení měly na stránkách časopisu studie související s problematikou archivnictví: veřejnost byla jejich prostřednictvím seznamována s nově uspořádanými fondy Archivu Národního muzea.

ČNM v současnosti

V roce 2011 došlo zatím k poslední změně na místě redaktora Časopisu Národního muzea. Po Jaroslavu Čechurovi byla na tento post jmenována Klára Woitschová. Redakce tak i nadále zůstala spjata s Archivem Národního muzea.

Tato změna se stala východiskem pro obnovení úvah o dalším směřování časopisu, jeho dlouhodobé koncepci a v neposlední řadě také o jeho místě v současném systému vědy a vědeckých periodik v České republice. Charakterizovat obsahové zaměření časopisu v posledních letech bylo vcelku snadné – stal se jedním z historických časopisů, kterých však u nás vychází celá řada. V současné době, vyznačující se extrémní metodickou a tematickou pluralitou hraničící až s naprostou roztříštěností, není snadné zvolit, zformulovat a dodržet jednoznačné zaměření tradičního a zavedeného časopisu, tím spíše, že pro mnohé oblasti již existují kvalitní specializovaná periodika. A to platí nejen o historii, která v poslední době v Muzejníku tematicky dominovala, ale také o dalších oborech, které by zde mohly a měly mít své místo. Navíc, celá řada oborů disponuje vlastními časopisy i v rámci jednotlivých oddělení Národního muzea (Musicalia. Časopis Českého muzea hudby, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie a řada C – Literární historie,

Numismatické listy, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, Annals of the Náprstek Museum).

Jako jedno z možných východisek se nabízí v dějinách časopisu již mnohokrát opakovaný požadavek užšího propojení Muzea a jeho nejstaršího časopisu. V tomto smyslu byla zatím koncipována dvě čísla ČNM, a sice 2/2011, jehož stránky byly věnovány statím pracovníků oddělení pravěku a antického starověku NM a jeho jednotlivým prvky bylo sté výročí úmrtí J. L. Píče, a 1/2012, které bylo věnováno pracím zaměstnanců Archivu Národního muzea. Na druhou stranu i tato cesta skýtá jisté nebezpečí: uzavření časopisu před autory z ostatních institucí a také před tématy jinými, než která jsou pěstována v Národním muzeu, by mohlo způsobit izolaci ČNM a jeho přeměnu v institucionální bulletin bez širšího vědeckého dopadu. To jistě není žádoucí. Bude tedy třeba v této otázce nalézt kompromisní řešení, které by nevyčlenilo časopis z moderního vědeckého prostředí, ale zároveň by zachovávalo vyváženost vůči různým tematickým, paradigmatickým, teoretickým a metodologickým orientacím. Historická řada však naštěstí zatím netrpí nedostatkem kvalitních odborných textů, jejichž autoři však pocházejí ve většině případů z mimomuzejních kruhů a zdá se, že do budoucna se podaří obnovit i tematickou pestrost časopisu. Jako jeden z velmi účinných nástrojů k realizaci tohoto cíle se ukazuje větší aktivita redakce ve vyhledávání a oslovování konkrétních autorů s nabídkou na publikování jejich prací.

Další zcela aktuální otázkou je zařazení Muzejníku do současného systému hodnocení vědy v naší republice a následně i v zahraničních databázích. Zde se podařilo po jistých počátečních problémech vysloveně technického rázu (nikoli vinou kvalitativního propadu) udržet Časopis Národního muzea – řada historická na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice. V zahraničí je v současné době evidován ČNM v databázi EBSCO a ERIH. Jedním z cílů, které lze pro blízkou budoucnost časopisu stanovit, je počet těchto databází rozšířit. Naplnění tohoto cíle je však ponecháváno zcela na aktivitě redaktorů jednotlivých muzejních periodik a vedení Národního muzea bohužel jejich činnost nijak nekoordinuje či neinicuje.

Za jeden z nejpálčivějších problémů ČNM v současnosti je možno pokládat jeho obtížnou dostupnost. Je pochopitelně možno si jej předplatit a knihovna Národního muzea dostává větší část nákladu k dispozici pro meziknihovní výměnu, avšak koupit v případě zájmu jednotlivé číslo časopisu je takřka nemožné. Bohužel to však je obecným problémem také ostatních publikací vydávaných Národním muzeem. Muzejní prodejny nejsou zásobeny kompletním sortimentem těchto knih i časopisů a do současné doby (říjen 2012) se nepodařilo ani aktivovat Muzejní e-shop. Tento problém je opakovaně ventilován a řešen v rámci jednání ediční rady NM a zdá se, že se i v tomto případě blýská na lepší časy a od roku 2013 by se situace mohla podstatně zlepšit.

Časopis Národního muzea v roce 2012 dosáhl svého 181. ročníku a za takřka dvě století své existence prošel mnoha peripetemi. Bylo v něm publikováno několik tisíc statí od stovek autorů a jeho obsah se dotkl nepřeberného množství témat. Vzešel s jednoznačným účelem posloužit národnímu obrození, a když byl tento cíl splněn, jeho obsahové i metodické zaměření bylo mnohokrátě proměněno podle momentálních společenských potřeb, celkového kulturně-vědeckého klimatu panujícího ve společnosti a také na základě zaměření a schopností jednotlivých vedoucích redaktorů. Každá doba přinášela našemu nejstaršímu kontinuálně vycházejícímu periodiku specifické problémy, se kterými se muselo vyrovnávat (kompromis mezi humanitní a přírodovědnou tematikou, únorový převrat roku 1948), některé motivy se naopak vinou dějinami Muzejníku jako červená nit – nejsilnější z nich je asi řešení vztahu Národního muzea a jeho Časopisu. Zdá se, že všechna úskalí se muzejnímu časopisu zatím podařila překonat bez ztráty prestiže a můžeme si jen přát, aby se tak dařilo i do budoucna.

Listopad 2012

Seznam použitých pramenů a literatury:

- Anonym: 1827 – Od výboru společnosti vlasteneckého museum v Čechách. *ČNM*²¹ I: 1–8.
Anonym: 1871 – Přednesení jednatele ve valném shromáždění Musea království Českého dne 20. května 1871. *ČNM* XLV: 103–123.
Anonym: 1917 – Oznámení. *ČNM* XCI: 500.
Anonym: 1918 – 28. říjen 1918. *ČNM* XCII: 305.
Birnbaum, Vojtěch: 1927 – Dějiny umění v Muzejníku, *ČNM* CI: 251–285.
Burian, Miroslav – Špět Jiří: 1968 – *150 let Národního muzea v Praze: sborník příspěvků k jeho dějinám a významu*. Praha: Orbis.
Čáda, František: 1926 – Pomocné vědy historické v prvním stu ročníků Muzejníka. *ČNM* C, 1926: 219–233.
Dolenský, Antonín: 1923–1930 – Z korespondence Julia Zeyera. *ČNM* XCVII: 160–172; 255–262; XCVIII: 43–52, 124–138, 242–253; XCIX: 55–64, 181–192, 258–273; CI: 81–88, 200–212, 297–303; CII: 56–67, 166–173, 281–285.
Drobná, Zoroslava – Denkstein, Vladimír: 1948–1950 – Úvodem. *ČNM* CXVII–CXIX: 3.
Drobná, Zoroslava: 1957 – K jubileu Časopisu Národního muzea. *ČNM* CXXVI: 121–129.
Drobná, Zoroslava: 1977 – Vývoj programu a poslání Časopisu Národního muzea za sto padesát let jeho trvání. *ČNM* – řada historická CXLVI: 2–43.
Emler, Josef: 1890 – bez názvu. *ČNM* LXIV: 615.
Fabian, Václav: 1927 – ČČM a národopis. *ČNM* CI: 88–114.

²¹ Periodikum je pro zjednodušení v seznamu literatury citováno důsledně jako ČNM, bez ohledu na to, jaký byl jeho aktuální název v příslušném roce.

- Flajšhans, Václav: 1926 – Jazykozpytná práce v Musejníku. *ČNM* C: 52–119.
- Fürstová, Iveta: 2011 – Změna koncepce Národního muzea pod vlivem Františka Palackého. *Muzeum* 49: 1: 15–21.
- Hanuš, Josef: 1921–1930 – Musejní časopisy za redakce Palackého. *ČNM* XCV: 17–30, 110–127, 236–246; XCVI: 51–66, 173–186, 256–268; XCVII: 61–73, 172–182; XCIC: 64–71, 167–180; C: 119–132, 233–246, 323–350.
- Hanuš, Josef: 1923 – *Národní muzeum a naše obrození II*. Praha: Národní muzeum.
- Hanuš, Josef: 1926 – František Palacký jako tvůrce a redaktor časopisů musejních. *ČNM* C: 3–30.
- Charvát, Jaroslav: 1949 – Archiv Národního muzea. In: *Národní muzeum 1818–1948*. Praha: Národní muzeum: 33–41.
- Kneidl, Pravoslav – Svrček, Mirko – Břeňová, Věra: 1961 – *Časopis Národního muzea 1827–1956. Rejstřík 125 ročníků muzejního časopisu. I. systematický seznam*. Praha: Národní muzeum ve Státním pedagogickém nakladatelství.
- Kneidl, Pravoslav – Svrček, Mirko – Břeňová, Věra: 1963 – *Časopis Národního muzea 1827–1956. Rejstřík 125 ročníků muzejního časopisu. II. jmenný seznam*. Praha: Národní muzeum ve Státním pedagogickém nakladatelství.
- Nejedlý, Zdeněk: 1951 – Revoluční tradice československého lidu. *ČNM* CXX: 3–6.
- Palacký, František: 1827 – Slovo k vlastencům od redaktora. *ČNM* I: 145–152.
- Palacký, František: 1837 – Předmluva ke vlasteneckému čtenářstvu. *ČNM* X: 3–9.
- Paul, Karel: 1926 – P. J. Šafařík jako redaktor. *ČNM* C: 30–52.
- Prokeš, Jaroslav – Skalský, Gustav – Vojtíšek, Václav: 1938 – bez názvu. *ČNM* CXII: 1–3.
- Spunarová, Taťjana – Drobná, Zoroslava: 1970 – *Časopis Národního muzea. Historické muzeum 1957–1966*. Praha: Národní muzeum v Praze v nakladatelství Orbis, n. p.
- Spunarová, Taťjana – Stará, Dagmar: 1980 – *Časopis Národního muzea – historické muzeum 1967–1976. Rejstřík ročníků 136–145*. Praha: Národní muzeum v Praze v nakladatelství a vydavatelství Panorama.
- Stocký, Albín: 1926 – Praehistorie v Čas. Čes. Musea. *ČNM* C: 320–323.
- Špět, Jiří: 1977 – Historie v Časopise Národního muzea. *ČNM* – řada historická CXLVI: 3: 121–164.
- Špět, Jiří: 1979 – Muzea a muzeologie v Časopise Národního muzea. *ČNM* – historické muzeum CXLVIII: 79–89.
- Špět, Jiří: 1996 – Josef Emler jako redaktor Časopisu Národního muzea. *ČNM* – řada historická 165: 1–2: 41–45.
- Tuček, Karel – Denkstein, Vladimír: 1948–1950 – Časopis Národního muzea orgánem Svazu českých muzeí. *ČNM* 117–119: 127.
- Vrtátko, Antonín Jaroslav: 1861 – Slovo redaktorovo. *ČNM* XXXV: 91.
- Zíbrt, Čeněk: 1906 – Pekařovy Bibliografie české historie za rok 1905, Praha 1906, 54 s. *ČNM* LXXXI: 146–168.

Contact: PhDr. et Mgr. Klára Woitschová, Ph.D., Katedra pomocných věd historických a archivního studia FF UK, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1; Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 Praha 7, e-mail: woitschovaklara@seznam.cz.

Příloha 1

Přehled změn názvů časopisu:

Časopis společnosti vlasteneckého Museum v Čechách – roč. I.–IV., 1827–1830

Časopis Českého museum (musea) – roč. V.–XXVIII., 1831–1854

Časopis Musea království Českého – roč. XXIX.–XCVI., 1857–1922

(od 88. ročníku, roku 1914, má časopis část duchovněnou a přírodovědeckou, od 1918 je odděleně vedena i bibliografie)

Časopis Národního musea – roč. XCVII.–CXXV., 1923–1976 (v letech 1941–1945 časopis nevycházel)

(od XX. ročníku, roku 1943, má časopis dva zcela samostatné oddíly, oddíl duchovnědný a přírodovědný; od roku 1948 se duchovnědný oddíl nazýval oddíl věd společenských, od roku 1962 se jednalo o dva zcela samostatné časopisy, ČNM – Historické muzeum a ČNM – Oddíl přírodovědný – Přírodovědecké muzeum)

Časopis Národního muzea v Praze, roč. CXXI–CLXI (číslo 1–2), 1977–1992

(obě řady se nadále nazývají – řada historická a řada přírodovědná)

Časopis Národního muzea, roč. CLXI (č. 3–4), 1992 – dosud

(dílčí pojmenování obou řad zůstává nezměněno)

Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen – Jhg. I.–III., 1827–1829

Jahrbücher des böhmischen Museums für Natur- und Länderkunde, Geschichte, Kunst und Literatur – Bd. I.–II., 1830–1831

Příloha 2

Redaktoři Časopisu Národního muzea²²

František Palacký (roč. I–IV, 1826–1838)
Pavel Josef Šafařík (roč. XII–XVI, 1838–1842)
Jan Erazim Vocel (roč. XVII–XXIV, 1843–1850)
Josef Jireček (zastupoval J. E. Vocela 1848)
Václav Nebeský (roč. XXIV–XXXV, 1850–1861)
Antonín Jaroslav Vrtátko (roč. XXXV–XXXVIII, 1861–1864)
Jan Lepař – Jan Krejčí – Vojtěch Šafařík (roč. XXXIX, 1865)
Jan Lepař (roč. XL–XLIV, 1865–1870)
Josef Emler (roč. XLV–LXIV, 1871–1890)
Antonín Truhlář (roč. LXV–LXXII, 1899–1901)
Antonín Truhlář – Václav Schulz – Čeněk Zíbrt (roč. LXXIII, 1899)
Antonín Truhlář – František Kvapil – Čeněk Zíbrt (roč. LXXIV–LXXV, 1900–1901)
František Kvapil a Čeněk Zíbrt (roč. LXXVI–LXXVIII, 1902–1904)
Čeněk Zíbrt (roč. LXXIX–LXXXVIII, 1905–1913)
Jan Máchal (roč. LXVIII–CIII, 1914–1929)
Jaroslav Bidlo (roč. CIV–CIX, 1930–1935)
Jaroslav Bidlo – Jaroslav Prokeš (roč. CX – CXI, 1936–1937)
Jaroslav Prokeš – Gustav Skalský – Václav Vojtíšek (roč. CXII–CXIV, 1938–1940)
Miloslav Novotný – Bedřich Svoboda – Václav Vojtíšek (roč. CXV–CXVI, 1946–1947)
Vladimír Denkstein – Zoroslava Drobná (roč. CXVII–CXXV, 1948–1956)
Zoroslava Drobná – Rudolf Turek (roč. CXXVI–CXXX, 1957–1961)
Zoroslava Drobná s redakční radou (roč. CXXXI–CXXXVI, 1962–1967)
Dagmar Stará s redakční radou (roč. CXXXVII–CXXXIX, 1968–1970)
Zoroslava Drobná s redakční radou (roč. CXL–CXLI, 1971–1972)
Dagmar Stará s redakční radou (roč. CXLII–CLV, 1973–1986)
Jaroslav Čechura s redakční radou (roč. CLVI–179, 1987–2010)
Klára Woitschová s redakční radou (roč. 180–dosud, 2011–dosud)

²² Po rozdělení Časopisu na dva jsou uváděni pouze redaktoři humanitní větve časopisu.